

“ƏYYƏMU-L-ARAB” ƏSƏRİNİN TƏDQIQI TARİXİ

Lalə BAYRAMOVA*

*Açar sözlər: sirə, folklor, dastan, janr, ədəbiyyat***Giriş**

İslamaqədərki ərəblərin mifik görüşləri, şifahi yaradıcılıqları çox zəngin idi. Lakin ərəblərin şifahi yaradıcılığı öz əhatəsini genişləndirə bilmirdi. VIII əsrdə yazının yaranmasından etibarən, “Əyyəmu-l-arab”da yer alan rəvayətlər tərtib edilməyə başlanılmışdır. Ancaq bu kitablar günümüzə qədər gəlib çatmamışdır. Ərəb ədəbiyyatı tarixinə aid kitablar İmru-l-Qeys, Tərəfə ibn əl-Əbd, Zuheyr ibn Əbi Sulmə, Ləbid ibn Rəbiə, Əntərə ibn Şəddad, Əmr ibn Kulsum, Haris ibn Hillizə, Nəbiğə əz-Zubyani, əl-Əşə Məymun kimi cahiliyyə dövrü şairlərinin həyatı və mühitinin, divanlara daxil olan əsərlərinin tədqiqi ilə başlayır.

Klassik ərəb poeziyasının, eləcə də orta əsr antologiyalarının inkişafında rolu olan bu dəyərli abidə XIX əsrin əvvəllərində tədqiqata cəlb olunmağa başlandı.

I. “Əyyəmu-l-arab” əsəri orta əsr müəlliflərinin tədqiqatlarında

VIII əsrin sonu - IX əsrin əvvəllərində məcmuələr şəklində yazıya alınmış “Əyyəmu-l-arab” (“Ərəblərin günləri”) toplusunun ikisi o dövrdə yaşayıb-yaratmış məşhur Bəsrə filoloqu Əbu Ubeydə Məmər ibn əl-Müsənnə (728-825) tərəfindən toplanmışdır. Görkəmli ərəb alimi Əbu Ubeydə Məmər ibn Müsənnənin biri 75, digəri 1200 döyüş haqqında məlumat verən iki əsər qələmə aldığı rəvayət edilməkdədir. Əbu Ubeydə Məmər ibn əl-Müsənnənin bizə gəlib çatmayan “Ərəblərin günləri” - “أيام العرب” (“Əyyəmu-l-arab”) adlı böyük bir topludan ibarət bu iki məcmuəsi ərəb qəbilələrinin qəhrəmanlıq şücaətlərindən bəhs edən epik hekayətlərdən, atalar sözləri və hikmətli deyimlərdən, qəbilə döyüşlərində xüsusi xidmətləri olan, qəhrəmanlıq göstərən igidlərə həsr olunmuş şeir parçalarından ibarət olmuşdur. Onun topladığı, lakin bizə gəlib çatmayan məcmuənin bəzi rəvayətləri Əndəlus ədəbiyyatçısı İbn Əbdü Rəbbihin (860-940) və tanınmış ərəb tarixçisi İbn əl-Əsirin (1160-1234) vasitəsilə gəlib çatmışdır. “Əyyəmu-l-arab” toplusunun coğrafi xarakter daşıyan rəvayətlərinə məşhur səyyahlar Bəkrri və Yaqutinun coğrafi əsərlərində də rast gəlinir və bu qaynaqlarda “Ərəblərin günləri”nə dair məlumatlar islam dininin yaranmasından təxminən 150 il əvvələ aid edilməkdədir .

“Əyyəmu-l-arab” toplusunun tədqiqi tarixinə nəzər saldıqda araşdırmalar göstərir ki, ərəb şifahi xalq ədəbiyyatının “Əyyəmu-l-arab” kimi nümunələrinin ayrı-ayrı hekayət və epizodlarına orta əsr müəlliflərinin əsərlərində, o cümlədən Əbul-Fərəc əl-İsfahaninin “Kitab əl-əğani”- “الكتاب الاغانى” (“Nəğmələr kitabı”), İbn Əbd Rəbbihinin “əl-İqd əl-Fərid”- “العقد الفريد” (“Nadir boyunbağı”), Ət-Tənuxinin “Nişvar əl-muhadara və əxbər əl-muzəkəra” - “نشوار المحاضرة وأخبار المذاكرة” (“Maraqlı mühazirələr və yaddaqalan rəvayətlər”) kimi əsərlərində və onların əsərlərinə yazılan şərhərdə rast gəlinir. Maraqlıdır ki, yazılı abidələrdəki hekayət və epizodların mətni xalq ədəbiyyatındakı analoji süjetlərə çox yaxındır, hətta onlarla tam üst-üstə düşür.

Orta əsr antologiyalarına nəzər saldıqda, məşhur antologiya müəlliflərinin əsərlərində və onların əsərlərinə yazılan şərhərdə “Əyyəmu-l-arab” toplusunun rəvayətlərinə rast gəlirik.

Orta əsrlər antologiyaya müəlliflərindən Əbu-l-Fərəc əl-İsfahaninin (v.967) “Ərəblərin günləri” 1700 döyüş haqqında məlumatlandıran bir əsər qələmə aldığı rəvayət edilməkdədir. Lakin tədqiqat

* AMEA akad.Z.M.Bünyadov adına Şərqsünəslük İnstitutu, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: bayramova78@hotmail.com

apararkən “Əyyəmu-l-arab” toplusu haqqında sadəcə Əbu-l-Fərəc əl-İsfahaninin “Nəğmələr kitabına” yazılmış şərhlərində dəfələrlə xatırladığının şahidi oluruq (3, s.42).

Əbu-l-Fərəc əl-İsfahaninin “Kitab əl-Əğani” - “الكتاب الاغانى” (“Nəğmələr kitabı”) əsərində yalnız ərəb nəğmələrinin mətni əks olunmur. Əsərdə bu nəğmələrin geniş erudisiyaya malik poetik kontekstdə görkəmli şairlərin tərcümeyi-halı, onlar haqqında çoxsaylı rəvayətlərlə, xüsusilə “Ərəblərin günləri” rəvayətləri ilə əks edildiyini görürük. Bu haqda müəllifin 50 illik ömrünü sərf etdiyi 24 cildən ibarət möhtəşəm əsəri “Kitab əl-Əğani”ni dərindən tədqiq edən azərbaycanlı şərqşünas alim, akademik Gövhər Baxşəliyeva yazır: “Kitab əl-Əğani”nin adı onun məzmununu heç də tam əks etdirmir. Bu böyük həcmli əsərdə yalnız ərəb nəğmələrinin mətni əks olunmur. Əsərdə bu nəğmələrin geniş poetik kontekstdə əks olunub çoxsaylı rəvayətlərlə müşayiət edildiyini görürük. Müəllif əsərdə bu və ya digər şeirin və ona nəğmə qoşulması şəraitini, şairlərin və müğənnilərin nəsəbini, onların tərcümeyi-halı ilə bağlı maraqlı epizodları əks etdirir, ərəb xilafətinin mədəni həyatının musiqi, poeziya və ifaçılıq sənəti ilə bağlı tərəfləri barədə məlumat verməyi öz vəzifəsi bilir. Əsərdə Əbu-l-Fərəc yazır: “Biz bu kitaba bu vaxta qədər məlum olan ən gözəl, ən seçilmiş əsərləri yığmışıq” (2, s.4).

Məşhur ərəb antoloqu Əbu-l-Fərəc əl-İsfahaninin “Nəğmələr kitabı” əsərində “Əyyəmu-l-arab” əsərinin qəhrəmanı, ədəbi obrazları olan müəlləqəçi şairlərdən Əntərə (3, s.117-124), İmru-l-Qeys haqqında hekayətlər yer almışdır (3, s.85-106).

Əbu-l-Fərəc əl-İsfahaninin “Nəğmələr kitabı” (“Kitab əl-Əğani”) və haqqında yazılmış şərh əsəri əsasında belə qənaətə gəldik ki, görkəmli şairlərin tərcümeyi-halını, onlar haqqında maraqlı məlumatların əks olunduğu, “Əyyəmu-l-arab” əsərini günümüzdə çatdıran möhtəşəm əsərdir.

Görkəmli şərqşünas alim G.B.Baxşəliyeva yazır: “Nəticədə möhtəşəm bir əsər yarandı. Bu əsərdə V əsrin sonundan başlayaraq X əsrədək ərəblərin və ərəb xilafətinin mədəni, ədəbi, tarixi və siyasi həyatının əzəmətli mənzərəsi canlanır. Əbu-l-Fərəc əl-İsfahaninin bu əsəri yalnız ərəb deyil, sinkretik ərəb-müsəlman mədəniyyətinin abidəsidir və bu əsər Ərəb xilafətinə daxil olan bütün xalqların ədəbi-mədəni həyatını öyrənmək üçün dəyərli mənbədir” (2, s.3).

Ulriç Marzolf “Nəğmələr kitabı”nı (“Kitab əl-Əğani”) mədəniyyətin ensiklopedik portreti adlandırır (6, s.13).

Əbu-l-Fərəc əl-İsfahaninin “Nəğmələr kitabı” antologiyasında ərəblərin tarixinə, qəbilələrarası müharibələrə, ayrı-ayrı sülalələrin hakimiyyət uğrunda döyüşlərinə, müsəlman dünyasında hökm sürən adət-ənənələrə, mentalitetlə bağlı məsələlərə də müraciət edilir. Təsədüfi deyil ki, İbn Xəldun “Nəğmələr kitabı”nı (“Kitab əl-Əğani”) ərəb həyatı barədə “ensiklopediya” adlandırır (3, s.205).

Şifahi xalq ədəbiyyatı və orta əsrlər ərəb ədəbi nümunələrini hiifz edən mühüm mənbələrdən biri də Əndəlus şairi İbn Əbd Rəbbihin (v.940) “əl-İqd əl-fərid” – “العقد الفريد” (“Nadir boyunbağı”) əsəridir. Şərqşünas alim Əhməd Subhi Furat İbn Əbd Rəbbihin Əndəlus ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən olduğunu bildirir (5, s. 26). V-X əsrlər ərəb ədəbiyyatı və mədəniyyəti ilə İspaniyada yaşayan ərəbləri tanış etmək məqsədi ilə yazılmış, hər biri bir inci olmaqla boyunbağı təşkil etmiş, ərəb ədəbiyyatının və mədəniyyətinin incisi kimi hər bir məsələsinə həsr olunmuş 25 kitabdan ibarət bu ensiklopedik əsər “Əyyəmu-l-arab” toplusundan da kənar keçməmişdir. Ərəblərin qədim tarixindən, qəbilələrarası müharibələrindən, ərəblərin günlərindən bəhs edən 25 kitabın içərisində yer almış 17-ci kitabı – “Əyyəmu-l-arab”a (“Ərəblərin günləri”) həsr olunmuşdur (12). Burada əks olunmuş bəzi xəbərlər və mülahizələrə başqa əsərlərdə rast gəlinməməsi isə əsərə xüsusi orijinallıq verir. Bu əsərin sayəsində bir çox ərəb rəvayətləri, o cümlədən “Əyyəmu-l-arab” - “أيام العرب” (“Ərəblərin günləri”) rəvayətlərinin böyük qismi zəmanəmizə qədər gəlib çatmışdır.

“Əyyəmu-l-arab” kimi şifahi xalq ədəbiyyatı salnamələrini, bir çox ərəb şairlərinin tərcümeyi-halı ilə bağlı maraqlı xəbərlər əks etdirən bu tip kitablar ərəb ədəbiyyatı ilə bağlı misilsiz mənbə hesab edilir.

Əbu Təmmam “Nəqaidu Cərir və-l-Fərəzdək” - “نقائض جرير والفرزدق” (“Cərir və əl-Fərəzdəqin deyişmələri”) adlı antologiya tərtib etmişdir. Cərir və Fərəzdəqin deyişmələrinə “Əyyəmu-l-arab” toplusunda da rast gəlinir. Bu Əbdü Rəbbihin “əl-İqd əl-fərid”a orta əsr antologiyaları kimi, Əbu

Təmmam antologiyasının da “Əyyəmu-l-arab” toplusunun inkişaf etdirilməsində böyük rolu olduğunu göstərməkdədir (6, s.34).

Bundan əvvəl əl-Cumahi “Tabaqtu-ş-şuara”- “طبقات الشعراء” (“Şairlərin təbəqəsi”) əsərinin bir fəslini coğrafi prinsip əsasında tərtib etmişdir. Əsas diqqəti islamaqədərki və ilkin islam dövrü poeziyasına yetirmişdir.

Antologiyaların dəyəri onların “Əyyəmu-l-arab” kimi keçmiş ədəbi irsi toplayıb məhv olmaqdan qoruması və sürətlə yayılması ilə müəyyənleşir.

Bundan başqa məşhur ərəb mütəfəkkirlərindən - Əbu Mənsur əs-Səalibinin “Təmsil və mühazirə” - “التمثيل والمحاضرة” (“Ət-təmsil və-l-muhadarat”), əl-Meydaninin “Nümunələr toplusu”- “مجموع الامثل” “Məcmu əl-əmsal” əsərlərində “Əyyəmul-arab” toplusunda müxtəlif məzmunlu atalar sözü və hikmətli kəlmələrdən ibarət hissələrlə səsləşən süjetlərə rast gəlmək mümkündür. Əhməd ibn Məhəmməd əl-Məydaninin (v.1124) “Məcmuə-l-əmsal” - “مجموع الامثل” (“Nümunələr toplusu”) adlı əsəri ilə məşhur olan bu alim Cahiliyyə dövründə meydana gəlmiş 132 döyüşdən və İslam dövründə olan 93 döyüşlərdən bəhs etmişdir (6, s.56).

Orta əsr müsəlman alimi, tarixçisi, səyyah Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Cərir ət-Təbəri (öl. 923) “Tərixu ər-rəsul və-l-muluk” - “تاريخ الرسل والملوك” (“Peyğəmbərlərin və mülüklərin tarixi”) adlı əsərində “Əyyəmu-l-arab”a dəfələrlə müraciət etmişdir (10, c.1, s.470-482).

İbn əl-Əsir də günləri dəyərli tədqiqat əsərində tarixi rəvayətlər şəklində vermişdir. İzzəddin ibn əl-Əsirin (v.1233) “əl-Kamil fi-t-tarix” - “الكامل في التاريخ” (“Tarixə dair kamil kitab”) adlı əsərinin birinci cildində “Əyyəmu-l-arab” haqqında lazımı məlumatlar verilmişdir. İbn əl-Əsir yazdıqlarının bir çoxunu birbaşa və ya bilavasitə olaraq Əbu Ubeydənin əsərindən, bir qismini də günümüzə gəlib çatmayan mənbələrdən götürmüşdür. Onun toplusu haqqında verdiyi məlumatlar həm dərin incəliklərinə, həm də əsərin tarixi mahiyyətinə uyğun olan xronoloji əsərdir.

Döyüşlərin qəbilə həyatında xüsusi bir yeri olduğu üçün bu döyüşləri izah edən hekayələrə qəbilələr və fərdlər müştərək bir mədəniyyət olaraq sahib çıxmışlar. Nəzmlə izah edilən döyüşlər ərəblərin divanını meydana gətirmiş və bu sahədə ərəblər üçün böyük əhəmiyyət daşıyan qəbilə nəşəbləri (ənsab) mühafizə edilmişdir. Xüsusilə, ərəbcəyə dair məlumatlar verildiyi kimi, ərəblərin etdikləri vacib işlər də sərgilənmişdir. Gecə təşkil edilən söhbət yığıncaqlarında qəbilənin həyata keçirdiyi əhəmiyyətli işlər arasında izah edilən döyüş rəvayətləri qəbilələrin hadisələr qarşısındakı təmayüllərini də əks etdirirdi.

Əli bin Hüseyin əl-Məsudi (v.957) “Muruc əz-zəhəb və məadin əl-cavhar” - “مروج الذهب ومعادن الجوهر” (“Qızıl yatağı və cavahirat mədənləri”) adlı əsərində “Əyyəmu-l-arab”a toxunduğunu və bu mövzu haqqında əvvəllər “əl-Əvsat” adında digər kitabında da bəhs etdiyini qeyd etmişdir.

Sad Zağlu-l Əbdülhəmid “Tərixu-l-arab qablə-l-islam” - “تاريخ العرب قبل الإسلام” (“İslam öncəsi ərəb tarixi”) əsərində, Əbu Əli Həsən ibn Rəiç (v.1071) “əl-Umdə fi mahasini-ş-şiir və adabihi və naqdihî” - “العمدة في محاسن الشعر وأدابه ونقده”) adlı əsərinin ikinci cildində “Əyyəmu-l-arab”dan bəhs etmişlər.

Mahmud Şükri əl-Alusi (1857-1924) “Alətul-arab fi-l-hurub” (“Ərəblərin döyüş alətləri”) başlığı altında ərəblərin döyüşdə silah olaraq istifadə etdiklərindən söhbət açır. “Əyyəmu-l-arabi-l-məşhurə” (“Ərəblərin məşhur günləri”) adlı bölmədə isə ərəblərin ən məşhur döyüşlərinə toxunmuşdur (11, s.69).

Xətib ət-Təbrizinin “Şərhu-l-Həmasə”sində “Əyyəmu-l-arab”a dair məlumatlar olduqca dağınıqdır. Meydaninin “Məcmuə-l-əmsal”, Yaqut əl-Həməvinin “Mucəmul-büldan”, ən-Nüveyri kiçik əlavələrlə İbn Əbdi Rəbbihin “əl-İqd əl-fərid” əsərində verdiyi məlumatları təkrarlayaraq əsərini oxunaqlı etməyə çalışmışdır.

“Əyyəmu-l-arab” toplusunun süjet və obrazlarına ərəb xalq sirələrində (eposlarında) rast gəlinir ki, bu da sirələrin genezisinin adı çəkilmiş qədim topludan qaynaqlandığını bir daha sübut etməkdədir.

Ravilərin, səyyahların, antoloqların əsərləri sayəsində “Əyyəmu-l-arab” XIX əsrə qədər toplusu şəklində gəlib çatmış və dünya şərqşünaslığında çoxsaylı tədqiqata cəlb olunmuşdur.

II. “Əyyəmu-l-arab” əsərinin araşdırılması

Müasir dövr ərəb ədəbiyyatı tarixinin tədqiqatları ilə məşğul olan bir çox tədqiqatçılar da bu toplunun sosial-siyasi, ədəbi-mədəni, xüsusilə, dilçilik xüsusiyyətlərini tədqiqatlarına cəlb etmişlər. Cavad Əli “əl-Mufasssal fi-tarixi-l-arab qablə-l-islam” “المفصل في تاريخ العرب قبل الإسلام” (“İslamdan əvvəl ərəblərin tarixinə dair müfəssəl kitab”) adlı on cildlik irihəcmli əsərinin beşinci cildini (333-398) “Əyyəmu-l-arab” toplusunun tədqiqinə həsr etmişdir (13).

Məhəmməd Cadə-l-Mevlanın Əli Məhəmməd Bicavi və Məhəmməd Əbu-l-Fadl İbrahimlə birlikdə hazırladıqları “Əyyəmu-l-arab fi-l-cahiliyyə” - “أيام العرب في الجاهلية” (“Cahiliyyə dövründə “Ərəblərin günləri”) adlı tədqiqat əsərinin girişində bir çox tarix və ədəbiyyat kitabında yer alan bu toplunu yenidən sistemli şəkildə işlənilməsinə ehtiyac olduğu üçün bir daha araşdırmağa cəhd göstərmişlər. Məhəmməd Cadə-l-Mövlanın Əli Məhəmməd Bicavi və Məhəmməd Əbu-l-Fadl İbrahimlə birlikdə hazırladıqları “Əyyəmu-l-arab fi-l-İslam” (“İslam dövründə “Ərəblərin günləri”) adlı tədqiqatında Bədir döyüşündən başlayaraq İslam dövründə meydana gələn döyüşlərdən bəhs etmişdir (14).

Məhməd Əli Kapar İslam Ensiklopediyasında bu dəyərli toplu haqqında lakonik şəkildə məlumat vermişdir (5, c.12, s.14-15). 1983-cü ildə Moskvada “Araviskaya starina” - “Аравийская старина” (“Qədim ərəblər”) adlı topluda rus tərcüməçisi V.V.Polosininin çox məharətlə tərcümə etdiyi “Əyyəmu-l-arab” adlı başlıq bu toplu haqqında ən dəyərli əsərlərdən hesab oluna bilər (1).

Adı çəkilmiş əsərin “Ön söz”ündə A.Dolinina “Əyyəmu-l-arab” haqqında yazır: “...bu nə əfsanə, nə eposdur, o, emosional rəng qatılmış, dəqiq faktlar daşıyan real hadisələr haqqında məlumatlar verən tarixi hekayətlərdir” (4, s.3).

Məşhur rus alimi Filştinski “Ərəb ədəbiyyatı tarixi” kitabında “Əyyəmu-l-arab” toplusundan bir neçə hekayətlərdən nümunələr vermiş və nəticədə demişdir: “Ərəb qəbilələrinin, ərəblərin taleyini həll edən ümumi hərbi yürüşlərin, yürüşlərdə iştirak edən ümumxalq qəhrəmanlarının şücaətləri xalq yaddaşına həkk olunur, döyüşçülərin qəhrəmanlıq günləri haqqında hekayətlər isə nəsilənəslə ötürülməkdədir...” (9, s.87).

Bu gün dünya şərqşünaslıq aləmində “Əyyəmu-l-arab” toplusuna qəbilələrin islamaqədər dini etiqləri, qəbilələrarası münasibətlər və sosial quruluşları, məşğuliyyətləri, coğrafi arealı, dəqiq tarixi faktları məlumatlandıran cahiliyyə dövrü ensiklopediyası kimi tanınmaqdadır.

“Əyyəmu-l-arab” haqqında dəyərli araşdırmalardan biri də L.V.Neqryaya məxsus “V-VII əsrlərdə Şimali və Mərkəzi Ərəbistanın ictimai quruluşu” adlı əsəridir. L.M.Neqrya yazır: “Əyyəmu-l-arab” - qəbilələrarası münasibətləri, qəbilədə mal-qara qaçaqlarının dəqiq faktlara söykənən məlumatlarını və xarakterlərini təsvir edən, sosial strukturunu əhatə edən yeganə tədqiqat əsəridir. “Əyyəmu-l-arab”ın digər maraqlı cəhəti isə hekayətlərdə ətraf və məişət mühitində eposa xarakterik olan insanların obrazını, şəxsiyyətini aydınlaşdırılmasıdır” (7). Bundan başqa, tədqiqatçılar diqqətini topluda yer almış çoxsaylı şeir parçalarının tədqiqi və təhlilinə yönəlmişlər. Topluda yer almış şeirlərin uzun illərin keşməkeşli sınaqlarından keçərək bu günə qədər gəldiyi müddətdə uğradığı dəyişikliklər ətrafında ziddiyyətli fikirlər, şeirlərin qədim mətnə uyğunluğu haqqında mübahisələr mövcuddur.

Nəticə

Cahiliyyə dövrü tarixi üçün zəngin bir vəsait sayılmış “Əyyəmu-l-arab” - “أيام العرب” (“Ərəblərin günləri”) toplusu tarixçilər və dilçilər üçün misilsiz mənbədir. Toplunu ərəb tarixinin və ərəb ədəbiyyatının ensiklopediyası hesab etmək olar. “Əyyəmu-l-arab” toplusu islamaqədər ərəblərin milli şüurları, psixologiyası, orta əsr və islamaqədər ərəb şairlərinin yaradıcılığının ümumi xüsusiyyətlərini bu gün də aktuallaşdırmış, mənşəyinin sırf cahiliyyə dövrünə aid olduğunu öz mətninin spesifikliyi ilə sübut etmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Аравийская старина. 1983. Из древней арабской поэзии и прозы / под ред. Б. Я. Шидфар. М: Наука.
2. Вахşəliyeva G.B. 1994. "Nəğmələr kitabı", Əbulfərac İsfahani. Ərəb dilindən tərcümə və şərhlər. Bakı :Elm .
3. Бахшалиева Г.Б. 2006. Рассказы о Кайсе ибн Мулаввахе по прозвищу Меджнун и арабоязычных азербайджанских поэтах. Абу-л-Фарадж ал-Исфахани. Баку: Элм.
4. Долинина А.А. 1973. Очерки истории арабской литературы нового времени. Египет и Сирия. – Москва: Наука.
5. Əli Karar M. 2005. Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi. XII c. İstanbul.
6. Marzolph U. 2013. Coining the Essentials. Arabic Encyclopedias and Antologies of Pre-Modern Period, ed. Ahja-Silvia Goeing, Collectors Knowledge, What is Kept, What is Discarded. Leiden: Brill.
7. Негря Л. В. 1981. Общественный строй Северной и Центральной Аравии в V–VII вв. М.: Изд-во иностр. лит.
8. Furat A.S. 1996. Arap edebiyatı tarihi. Başlangıçtan XI Asra kadar. İstanbul.
9. Фильштинский И.М. История арабской литературы, V-X в. Москва, «Наука», 1985, 525 с.
10. الطبري أبو جعفر محمد بن جرير. تاريخ الرسل و الملوك، بيروت، 1967، 286 ص.
11. ضيف شوقي. الفن ومذاهبه في النثر العربي. القاهرة: دار المعارف، 1960، 399 ص.
12. ابن عبد ربه العقد الفريد، القاهرة، 1917
13. جواد علي. المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام. الجزء الثالث، الطبعة الثانية 1993.
14. مجموع ايام العرب في الجاهلية والاسلام، إعداد إبراهيم شمس الدين، دارالكتاب، بيروت.

РЕЗЮМЕ

Лала Байрамова

История исследований «Айяму-л-араб»

Ключевые слова: сира, фольклор, эпос, жанр, литература

«Айяму-л-араб» - великолепный памятник арабской литературы. Это древнее эпическое произведение арабской устной народной литературы. Прежде всего, «Айяму-ль-араб» создавался в народе устно. «Айяму-л-араб» был превращен в произведение после создания письменности в VIII веке. Разработан в трудах многих средневековых авторов. Многие исследования «Айяму-л-араб» было создано с начала 19-го века.

Статья посвящена истории исследования Айяму-л-Араб. Статья состоит из двух разделов. Первая в исследованиях средневековых авторов называется «Айяму-л-араб». В частности, в статье рассматривается «Айяму-л-араб» в исследованиях средневековых авторов.

Вторая часть статьи называется «Изучение Айяму-л-Араб». В этой главе говорится, что история изучения произведения восходит к началу XIX века.

Наконец, в статье рассматриваются основные исследования этого великого памятника, имеющего большое значение в истории арабской литературы.

SUMMARY**Lala Bayramova*****The history of research of "Ayyamu-l-arab"******Keywords: sira, folklore, epos, genre, literature***

"Ayyamu-l-arab" is a great monument of Arab literature. It is an ancient epic work of Arabic oral folk literature. First of all, "Ayyamu-l-arab" was created orally among the people. Ayyamu-l-arab was turned into a work after the creation of writing in the 8th century. Developed in the writings of many medieval authors. Many of the studies of Ayyamu-l-Arab have been created since the early 19th century.

The article is devoted to the research history of "Ayyamu-l-Arab". The article is divided into two chapters. The first part in the studies of medieval authors is called "Ayyamu-l-arab". Especially, the first part examines "Ayyamu-l-arab" in the research of medieval authors.

The second part of the article is called "A Study of "Ayyamu-l-Arab". This chapter states that the history of the study of the work dates back to the beginning of the XIX century.

Finally, the article discusses the main research works on this magnificent monument, which is important in the history of Arabic literature.